

Рецензия

от доц. д-р **Ирина Николова Иванова**

Катедра Английска филология,

Шуменски университет "Епископ Константин Преславски",

професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по английски език),

по конкурс за придобиване на образователната и научна степен "доктор"

с кандидат **Ваня Любомирова Кацарска**,

докторант на самостоятелна подготовка към ДП "Методика на обучението по съвременни езици", Нов Български Университет, София

Научен ръководител: доц. д-р **Светлана Георгиева Димитрова-Гюзелева**

Обща информация за дисертационния труд

Представеният дисертационен труд със заглавие "Designing a Communicative Competence-focused Syllabus for an Aeronautical English Module for Military Pilots and Air Traffic Controllers" („Разработване на учебна програма по авиационен английски език, ориентирана към повишаване на комуникативните компетентности на военни пилоти и ръководители на въздушно движение“) е с общ обем 238 страници, от които 176 страници текст, 40 страници приложения и 160 коректно цитирани източници, повечето от които са в тясната област на дисертацията. Съдържанието на дисертацията включва четири глави – увод, теоретични основи на изследването, емпирично изследване и резултати, и заключение. Основен фокус на изследването са лингвистичните аспекти на авиационния английски език и практиката на неговото преподаване с цел подобряване на комуникативните компетентности на обучаемите. Дисертацията е нагледен пример за качествено научно изследване, осъществено в отговор на конкретна, практически обоснована необходимост от разработване на актуална учебна програма. Програмата по авиационен английски език е създадена за обучение на курсанти със специализация „летец-пилот“ и „ръководител полети“ във ВВВУ „Георги Бенковски“, с цел постигане на съответствие на обучението със съвременните правила и разпоредби в международната авиация и текущите промени в езика на авиацията.

Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение

Темата на дисертацията, свързана с оптимизиране на обучението по английски език на военни пилоти и ръководители на въздушното движение с цел подобряване на тяхната комуникативна компетентност е изключително актуална с оглед на глобалните тенденции в комуникацията и бързия напредък в развитието на технологиите във всички специализирани професионални сфери на обществения живот. В сферата на авиацията точната и прецизна употреба на езика и способността за свободно изразяване са от първостепенна значимост, както и нуждата от актуализиране и синхронизиране на учебните програми за подготовка на кадри, участващи в съвместни дейности и партньорски програми. Както посочва докторантката, проблемът за формирането на професионалните и комуникативни компетенции на пилотите не са достатъчно изследвани в България, и в този смисъл, предложената за обсъждане дисертация е ценен принос в една сравнително слабо разработена област от практиката на преподаването на език за специални цели.

Първа глава представлява въведение в проблематиката, като заедно с това се обосновава актуалността на изследването, формулират се изследователските цели и задачи, изброяват се изследователските въпроси и се поставят хипотезите.

Изследването предлага обстоен преглед на теоретичната литература, свързана с изучаването на вече формирания се устойчив професионален подезик в изследваната област. Интегрираният подход към изучаване на авиационната терминологията в различни европейски страни дава възможност за сравнение, цели унификация на професионалния език, и е предпоставка за надеждност при оценка и валидиране на знанията и уменията на обучаемите.

Втора глава, която представя теоретичната основа на изследването, съчетава три основни фокуса – професионалният език на авиацията и въздухоплаването, същността на комуникативната компетентност, и дизайнът на учебна програма. Дисертантката проследява произхода на авиационната терминология и нейната тясна зависимост от развитието на авиационната индустрия, както и оформянето на авиационния английски като част от преподаването на английски за специални цели. Подчертава се ролята на анализа на потребностите на обучаемите при изготвянето на учебна програма, както и

взаимозависимостта между езика за общи цели, езика за специални цели и стандартната тясно-специализирана авиационна терминология. В работата се отчита факта, че високата стандартизация на авиационния английски език равнопоставя носители и не-носители на английския език спрямо тяхната нужда от специализирано обучение. Акцентираща се върху ролята на корпусните изследвания и автентичните записи за актуализацията на този тип професионална комуникация и нейните културно-специфични прояви. Определено достойнство на дисертацията е изобилието от примери на контекстуализирана употреба на авиационния език, което засилва обективността на авторските постановки. Изведена е и ролята на оперативния английски език (plain English), готовите формули (formulaic or pre-fabricated language), устойчивите словосъчетания, както и превключването на роден език за комуникация между пилоти и диспечери, като опции в критични и проблематични ситуации.

Отделно внимание се отрежда на компетентността, и по-точно на комуникативната компетентност и европейската езикова рамка и европейската квалификационна рамка като инструменти за оценка на компетентността. Разглежда се интерактивната компетентност на участниците в контекста на авиацията през призмата на интеркултурна компетентност, националната и професионалната култура. Авторката справедливо отчита, че проблемите в комуникацията на английски език се дължат не само на езикови фактори, но и на дискурсивни, стратегически или межкултурни фактори. За отправна точка е избран многоизмерния модел на Селсе-Мурсия, представящ комуникативната компетентност като взаимодействие между лингвистична, социокултурна, формулаична, интерактивна, дискурсивна и стратегическата компетентност. Разглеждат се подробно и интеркултурната комуникация през призмата на модела на Хофстеде и изследванията на Михаил Минков. На този фон, фокусът на вниманието удачно се стеснява в сферата на авиацията, напр. чрез коментар на модела на Монтейро за аеронавигационна комуникативна компетентност.

По отношение на дизайна на учебна програма, добро впечатление прави коментарът на съвсем нови изследвания в областта на езика за специални цели, които отделят езика на авиацията като самостоятелна специфична област. Описват се и се сравняват различните типове учебни програми по класификацията на Браун, като в резултат на изчерпателната и задълбочена дискусия се стига до идеята за програма, насочена към развиване на комуникативната компетентност на обучаемите, необходима за справяне както с рутинни,

така и с кризисни ситуации в тяхната ежедневна работа. Връзката между език, съдържание и компетентности се реализира чрез теми, свързани с авиацията и съответната тематична лексика, с акцентирание върху избрани ключови езикови конструкции. Практическото приложение на принципите за дизайн на учебна програма е представено чрез критичен коментар и сравнителен анализ на използвани в 3 различни страни програми за обучение на пилоти и персонал, като авторката основателно обосновава тяхната неприменимост към българския контекст.

Обосноваване на целите и задачите в дисертационния труд

Водеща цел на дисертационното изследване е да се създаде проект на учебна програма по авиационен и аеронавигационен английски език за курсанти със специализация „летец-пилот“ и „ръководител полети“ чрез изследване на комуникативните им компетентности, необходими за безопасна и ефективна комуникация на този тип специализиран английски език. Тази цел е добре обоснована на базата на анализ на съществуващите стандарти, професионални задачи и потребности от обучение. Целевите компетентности на обучаемите се установяват чрез критичен преглед на изследователска литература и чрез събиране и анализиране на данни от експерти, работещи в дадените професионални области, но в различна езикова и културна среда, като основните респонденти са преподаватели по английски език за специални цели, пилоти, ръководители полети, инструктори на летци и мениджъри на учебната дейност.

Хипотезите на изследването са логически изведения и свързани с: 1. съществуването на връзка между авиационната и аеронавигационна лингвистична компетентност и интерактивната, интеркултурната и професионалната компетентност на обучаемите, и 2. с операционализирането на професионалните комуникативни знания, умения и компетентности в учебна програма, която да подпомогне стандартизацията и оперативната съвместимост на българските военновъздушни сили и техните международни партньори.

Добро впечатление правят точно формулираните и хронологично представени задачи на изследването, от анализа на източници и документи до пилотирането на разработената учебна програма. Изследователските въпроси съответстват на целите и задачите на дисертационното изследване.

Съответствие между избраната методология и методика на изследване и поставената цел и задачи на дисертационния труд

Методологията на изследването съчетава различни съвременни изследователски методи, съответстващи на целта и логиката на изложението и включващи анализ на съществуващите теоретични концепции в изследваната област, анализ на потребностите от гледна точка на заинтересуваните страни, както и пилотиране на разработената учебна програма. Съчетават се качествени и количествени подходи, като използване на фокус-групи, наблюдения и анкети. Впечатлява обхвата на изследването – включването на 53 преподаватели от 24 страни, както и репрезентативния брой респонденти от България. Количественото изследване идентифицира значими корелации между лингвистичната, професионалната и интеркултурната компетентност на анкетиранияте. Надеждността на данните е потвърдена чрез пилотиране на изготвената от дисертантката учебна програма в рамките на една учебна година. Процедурата на изследването е много подробно описана и обоснована, контекстуализирана в рамките на актуални изследвания по темата, което говори за задълбочено познаване на материята и отлични аналитични способности. Много подробно е описана типологията на задачите за обучение и реда в който следва да се изпълняват. При коментара на анкетите, някои от симптоматичните отговори са в оригинал – на български език, което придава автентичност и много важно за българските потребители на изследването. Предложеният модел за обучение е валидиран и убедително защитен от дисертантката на базата на емпиричен материал, който дава представа за изцяло положителната реакция и удовлетвореност на обучаемите. Хипотезите, поставени в началото на изследването са потвърдени, а изследователските въпроси получават ясни и убедително представени отговори.

Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Един от основните приноси на дисертационното изследване е мащабното проучване и систематизиране на изследванията в областта на аеронавигационния английски език за обучение на военни пилоти и ръководители на полети в контекста на преподаването на английски език за специални цели. От научно приложните приноси следва да се открие представената взаимовръзка между четирите ключови компетентности – лингвистична, интерактивна, професионална и интеркултурна в обучението на военни

пилоти и ръководители на полети, и представянето на процеса (не само на крайния продукт - програмата) на разработване на учебна програма от първоначалната концепция до осъществяването и на практика. Приносни са и предложените теми, отговарящи на потребностите на начинаещите военни пилоти и ръководители на полети и тяхната професионална експертиза, както и включването на уменията четене в учебната програма в допълнение на уменията за слушане и говорене). Предложените интерактивни типове задачи за обучение по аеронавигационен език са създадени въз основа на автентични професионални задачи.

Смятам, че приносите на авторката са оригинални и са резултат на нейното критично осмисляне на съществуващите научни изследвания, събиране и обработка на емпиричен материал и изготвяне на модел за учебна програма.

Авторефератът коректно отразява и синтезира съдържанието на дисертацията, и формулира приносните моменти на изследването.

Препоръки и бележки

Отчитайки достоинства на дисертационния труд, бих искала да направя следните препоръки:

1. В съдържанието на работата не са означени страници, което би затруднило навигацията в този достатъчно обемен труд. Препоръката ми е при отпечатването на труда като книга по дисертацията да се добавят страниците.
2. Смятам, че въведението и заключението не би трябвало да се определят като самостоятелни глави на дисертацията, тъй като те имат специфични функции, а и не са съотнесими в другите две глави по обем – въведението е 12 страници, втора глава – 84, трета глава – 69, а заключението – 8. При публикуване на изследването теоретичната втора част би могла се раздели на 3 отделни глави, съответстващи на трите основни фокуса – същност на авиационния английски, комуникативните компетентности на обучаемите и изготвяне на учебната програма за този тип обучение. Трета глава също би могла да се раздели на процедура и анализ на резултатите от смесеното изследване от една страна, и дизайн и пилотиране на програмата, от друга.

3. Бих препоръчала при публикуването на този интересен и стойностен труд примерите от професионалната комуникация в оригинал на български език да бъдат преведени на английски език, тъй като това би направило изследването достъпно за по-широка публика, каквато то безспорно заслужава.

Бих искала да отбележа, че направените бележки и препоръки по никакъв начин не снижават достойнствата на дисертацията във вида, в който е представена.

Преценка на публикациите по дисертационния труд: брой и характер на изданията в които са публикувани

Кандидатката има солидна публикационна активност - представила е пет публикации, непосредствено свързани с темата на дисертацията, направени в периода от 2018 до 2021 година. Две от публикациите са глави от книги, свързани с преподаването на английски език за специални цели и с езиковата политика и сигурност през 21 век. Присъствието на Ваня Кацарска като единствен представител на България в широк международен екип от автори само по себе си говори за престижа и уважението, с което авторката се ползва като специалист в областта на авиационния английски език. Две от публикациите са в сборници от университетски конференции в България, а последната статия е в престижното списание "Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes", реферирано в Scopus и Web of Science.

Научната продукция на Ваня Кацарска е цитирана от изследователи у нас и в чужбина. Авторката привежда 4 цитирания в чужбина и 1 – от български учени.

Заключение

С оглед на отчетените достойнства на дисертацията, нейните приноси моменти, както и направените бележки и препоръки, смятам, че представеният за защита дисертационен труд има необходимите качества за присъждане на докторска степен на Ваня Любомирова Кацарска. Убедено предлагам на уважаемото научно жури да гласува положително за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ на кандидатката в област на висшето образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3.

Педагогика на обучението по..., научна специалност „Методика на обучението по съвременни езици“.

Дата: 03.04.2023 г.

Рецензент:

/доц. д-р Ирина Николова Иванова/